

Vorislikning o'ziga xos xususiyati va ahamiyati

Bayjanova Ramuza Teñelbay qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti Huquq va biznes mutaxassisligi

magistranti

Annotatsiya: *ushbu maqolada, vorislik masalasida huquqlarning boshqa shaxsga o'tishi va vorislikning turi haqida olimlarning fikr-mulohazalari haqida bayon etilgan*

Kalit sòzlar: *huquq, shaxs, qarzdor, shartnoma, ijara shartnomasi, kreditor, vorislik, merosxo'r*

Ko'pgina fuqarolik ekspertlari fuqarolik-huquqiy munosabatlarda huquqlarning qisman o'tkazilishiga yo'l qo'yiladi degan fikrda. Shunday qilib, D.I.Meyer "majburiyatni bo'lish mumkin, deb hisoblagan. Majburiyat bo'yicha huquqning bir qismi boshqa shaxsga o'tadi, ikkinchisi esa, baribir, asosiy shaxsda qoladi. Bunday hollarda shaxs majburiyatni to'liq tark etmaydi, lekin faqat boshqa shaxsga o'tkaziladigan qismga nisbatan; lekin bu qismga nisbatan majburiyat bo'yicha to'liq huquqni o'tkazishda nazarda tutilgan majburiyatda ishtirok etuvchi shaxslar o'rtasida aynan bir xil huquqiy munosabatlar vujudga keladi"[1].

Davom etayotgan ikki tomonlama majburiy huquqiy munosabatlarda alohida da'voni o'tkazish imkoniyati B.B. Cherepaxin tomonidan ham tan olingan. Uning ta'kidlashicha, "bu holda butun huquqiy munosabatlarning predmeti almashtirilmaydi, balki bunday talablarning butun zanjiridan alohida talab ajratiladi va ushbu majburiyat ishtirokchisi tomonidan boshqa shaxsga o'tkaziladi. Shunday qilib, masalan, uy egasi boshqa shaxsga alohida to'lov(lar), ijara haqini to'lash talabini belgilashi mumkin" [2].

L.A.Novoselovanning fikriga qo'shilish kerak, agar qonundan, boshqa huquqiy hujjatlardan yoki shartnomadan boshqacha qoida kelib chiqmagan bo'lsa,

qarzning bir qismiga nisbatan da'vo huquqini boshqa shaxsga o'tkazishning maqbulligi mezoni hisoblanadi. Majburiyatning uning predmetining xususiyatlariga ko'ra bo'linuvchanligi (umumiy xususiyatlar, pul summalari aniqlangan narsalar). Huquqlarning bunday o'tkazilishi bilan qarzdorning pozitsiyasi o'zgarmaydi, chunki uning summadagi majburiyati bir xil bo'lib qoladi [3].

L.A. Novoselovaning e'tirozlari, shuningdek, davom etayotgan shartnomalar bo'yicha huquqlarni berishda kreditorni to'liq va so'zsiz almashtirish zarurligi haqidagi fikrga nisbatan ishonchlidir. U juda to'g'ri ta'kidlaydi, "qonunda kreditorning ikki tomonlama bitimdan kelib chiqadigan majburiyat bo'yicha o'z huquqlarini boshqa uchinchi shaxsga qarzini majburiy o'tkazish sharti bilan o'tkazishni nazarda tutuvchi qoida mavjud emas. Aksincha, bir qator normalardan teskari xulosa chiqarish mumkin. Ijarachi ijara shartnomasi bo'yicha ijarachining lizing beruvchi oldidagi javobgarligini saqlab qolgan holda faqat ijara shartnomasidan kelib chiqadigan huquqlarni uchinchi shaxslarga berishi mumkin".

Da'voni boshqa shaxsga o'tkazish majburiyatdagi shaxslarni o'zgartirish usullaridan biri bo'lganligi sababli, huquqlarni boshqa shaxsga o'tkazishga oid yuqoridagi barcha qoidalar o'tkazish holatlariga to'liq qo'llanilishi mumkin. Qonun asosida majburiyat bo'yicha huquqlar, shuningdek qarzdorni majburiyatga almashtirish (qarzni o'tkazish) holatlari bo'lishi mumkin.

Fuqarolik huquqi fanida vorislikning bir qancha tasniflari mavjud. B.B.Cherepaxin vorisda huquqlarning paydo bo'lishi va huquqiy oldingi shaxsda tegishli huquqning tugatilishining o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra tarjima va konstitutsiyaviy vorislikni ajratdi. Tarjimaviy vorislikda, oluvchining huquqining paydo bo'lishi bir vaqtning o'zida musodara qiluvchining huquqining tugatilishi bilan sodir bo'ladi (masalan, huquq boshqa shaxsga o'tkazilganda). Konstitutsiyaviy huquqiy vorislik, B.B.Cherepaxinning fikricha, bu holatda so'zning to'liq ma'nosida huquqlarning begonalashuvi bo'lmasligi bilan tavsiflanadi. Ushbu turdagi merosga misol sifatida muallif patent egasi o'z

ixtirosidan foydalanishga ruxsat (litsenziya) beradigan holatlarni keltiradi. Shu bilan birga, patent egasi o'zining barcha huquqlarini saqlab qoladi va o'ziga tegishli bo'lgan mutlaq huquqqa tayangan holda, ma'lum bir tashkilot yoki shaxsga o'z ixtirosidan foydalanishga ruxsat beradi. Konstitutsiyaviy vorislik garov huquqi paydo bo'lganda ham sodir bo'ladi. "Egasi o'z narsasiga ta'minot huquqini berganda, u egalik huquqini yo'qotmaydi va uni hech kimga bermaydi. Shu bilan birga, garov huquqi mulk huquqi asosida vujudga keladi va go'yoki mulkdorga tegishli tasarruf qilish huquqidan kelib chiqadi».

Vorislik jarayonida egallash ob'ekti nima bo'lishiga qarab vorislikning uch turini ajratish mumkin. Bunda quyidagilar farqlanadi: 1) merosxo'rga faqat huquqlar o'tadigan vorislik, 2) merosxo'rga faqat majburiyatlar o'tadigan vorislik, 3) ikkalasining ham vorisga o'tishi bilan bog'liq bo'lgan vorislik. huquq va majburiyatlar (turli miqdorlarda - individual huquq va majburiyatlardan ma'lum bir yig'indigacha, shu jumladan qonuniy oldingi shaxsning barcha huquq va majburiyatlari).

Deyarli umume'tirof etilgan va yuridik adabiyotda eng ko'p qo'llaniladigan vorislikni ikki turga – universal (umumiy) va birlik (xususiy) ga ajratish mumkin. Shu bilan birga, fuqarolik ekspertlari ularni belgilash uchun turli tasniflash mezonlaridan foydalanadilar. Yuqorida ta'kidlanganidek, G.F.Shershenevich xususiy vorislikda faqat faol sub'ektning o'rnini egallaydi, umumiy vorislik bilan esa u passiv sub'ekt pozitsiyasini egallaydi, deb hisoblagan [4]. Bunda huquqiy vorisga o'tgan huquq va majburiyatlar tasniflash uchun asos bo'ladi. Shuning uchun, G.F.Shershenevich nuqtai nazaridan, agar huquqiy munosabatlardagi shaxsni almashtirishda faqat huquqlar huquqiy vorisga o'tadigan bo'lsa, u holda biz xususiy vorislik haqida gapiramiz, lekin ikkala huquq ham, majburiyat ham o'tgan taqdirda, biz umumiy voris haqida gapirishimiz o'rinli.

Adabiyotlar:

1.Мейер Д.И. Русское гражданское право. В 2-х ч. 4.2. По изданию

1902 г. М., 1997. С.125.

2. Черепахин Б.Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву. М., 1962. С.68.

3. См.: Новоселова Л.А. Уступка права требования по договору (теория и практика) //Законодательство. 1997. № 6. С.21-22.

4. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). С. 60.